
Рецензії

Надія ПАСТУХ

НОВЕ АВТОРИТЕТНЕ ВИДАННЯ ДОСЛІДНИКІВ МІФОЛОГІЇ ТА ФОЛЬКЛОРУ

«Міфологія і фольклор»
(2008, № 1. — 2011, № 2)

Помітною подією у світі сучасної української науки є поява у 2008 р. нового фольклористичного квартального журналу «Міфологія і фольклор». Часопис постав на базі Львівського національного університету імені Івана Франка як видання, засноване науковцями вишу спільно з членами Українського товариства дослідників фольклору та міфології. Треба сказати, що концепція та наукові принципи журналу «Міфологія і фольклор» викристалізувались у середовищі фольклористичної науки Університету, яке формував свого часу *Філарет Колесса*, згодом *Теоділь Комаринець* і ще в недавньому часі — *Іван Денисюк*. Закладені цими фундаторами львівської фольклористики добрі наукові підвалини, а також високий рівень залучених до редакційної ради та редакційної колегії вчених, як от *Романа Кирчіва*, *Миколи Мушинки*, *Тараса Салиги* та багато інших величин українознавства, спонукають упорядників тримати марку професійного, академічно авторитетного, добротного видання.

Ідея видання та її матеріальне втілення, як і загалом щоденна турбота про буття журналу, належить передусім його головному редакторові (згодом — заступникові головного редактора) — молодому і перспективному фольклористові *Гореві Гунчику*. Завдяки його ініціативам та повсякчасній кропіткій праці часопис «Міфологія і фольклор» вже здобув заслужене визнання серед наукових кіл. Довкола журналу стало можливим згуртувати фахові сили дослідників народної словесності з різних осередків України.

Наголошуючи на високому професіоналізмі редакції та дописувачів журналу, варто звернути увагу на структуру та темарій «Міфології та фольклору». Журнал уміщує переважно 7—9 рубрик, які охоплюють чи не всю площу можливого дослідницького поля в галузі фольклористики. Водночас робота над структурою видання продовжує тривати. Помітно, як від номера до номера назви деяких рубрик доречно коригуються, внаслідок чого стають більш виразними та місткими.

Вагома частина видання присвячена дослідженню історії й теорії фольклористики (рубрика «Історія і теорія фольклористики»).

Процес становлення українського уснословеснознавства, та й загалом світової фольклористичної науки, розгортається як через представлення теоретико-методологічних пошуків окремої поста-ті (Івана Франка — «Компаративістичний ви-

мір фольклористичних студій Івана Франка», Святослав Пилипчук, № 3—4 (7), 2010); «Іван Франко про співвідношення національного й інтернаціонального у пареміях», Святослав Пилипчук (№ 1, 2008); Ігнація-Яна Гануша — «Перша енциклопедія слов'янської міфології», Наталія Федорак (№ 1, 2008) чи цілої установи («Біля витоків української фольклористики у Львівському університеті», Василь Івашків, Руслан Марків, № 3—4 (7), 2010), так і через розкриття свідчень міжнародного наукового співробітництва («Епізод із ранньої українсько-польської співпраці у фольклористиці», Роман Кирчів, № 2 (9), 2011). Картину формування фольклористики як науки доповнюють історіографічні студії, присвячені окремим культурним явищам, як-от: українському весіллю («Українське весілля: стан і перспективи», Микола Дмитренко, № 1 (5), 2010); езопівській байці («Байки Езопа в перекладах Якова Головацького», Мирослава Циганик, № 2 (9), 2011), чи поетичним засобам і прийомам («Часопросторова проблематика у літературознавчих і фольклористичних дослідженнях», Оксана Олійник (№ 3—4 (7), 2010).

Часто розвідки з поля історії фольклористики завершуються презентацією ще не друкованого матеріалу, знайденого в архівах. Так, стаття Романа Кирчіва про співпрацю українських і польських культурних діячів у період так званої романтичної фольклористики увінчується публікуванням рукопису статті письменника, одного з активних діячів польського культурного життя в Галичині Ю. Дуніна-Борковського. Так само наприкінці розвідки Мирослави Циганик про загальні особливості езопівської байки, історію її перекладів та досліджень додано переклад сорока двох Езопових текстів, який здійснив Яків Головацький.

Окремі сторінки з історії української фольклористики присвячені постатям, завдяки яким поставала львівська школа фольклористики та й до певної міри формувалась концепція самого видання «Міфологія і фольклор». Так, у рубриці «Мемуаристика» знаходимо спогади про відомого українського літературознавця, фольклориста та педагога Теофіля Комаринця, написані його дружиною Олександрою Комаринець («Теофіль Комаринець: Терниста дорога вченого» (№ 2—3 (3), 2009). В

окремій рубриці «Іван Денисюк: світлій пам'яті професора» подана в'язанка статей друзів і колег заслуженого професора Львівського національного університету, відомого літературознавця і фольклориста, зрештою ще донедавна — члена редакційної ради часопису «Міфологія і фольклор» Івана Денисюка («Прощай, дорогий Учителю», Ярослав Гарасим; «Професор із легенди», Святослав Пилипчук; «Незабутній», Любомир Сенік; «Мій Іван Овксентійович Денисюк», Ігор Павлюк; «Таємниця людяності та професіоналізму Івана Денисюка: до специфіки наукового мислення», Юрій Горблянський — № 2 (6), 2010).

Теоретичні дослідження на сторінках видання стосуються передусім осмислення механізмів буття фольклору, чинників його руху в часі і просторі, осягнення уснословесної творчості в усій її повноті та багатовимірності. Зокрема стаття Романа Кирчіва «Традиційне і нове у фольклорі на західноукраїнських землях міжвоєнного двадцятиріччя», що друкувалася на сторінках двох номерів журналу (№ 1, 2008; № 1 (2), 2009), характеризує фольклорний процес на західноукраїнських землях у міжвоєнний період ХХ ст., акцентуючи на представленні вічної діалектики традиційного та інноваційного в ідейно-змістовій та художній площинах. Таку ж діалектику, проте вже на матеріалі окремого фольклорного явища — дитячої усної словесності — розглянуто в статті білоруської дослідниці Інни Швед («Дитячий фольклор: до проблеми трансформації», № 2—3 (3), 2009), у якій автор виявляє та ілюструє трансформаційні процеси в сучасному дитячому фольклорі.

Не менш цікавою та й до нині не розробленою уповні залишається теорія міфу та міфопоетики. Теоретичні підвалини символізації світу, що опрацьовуються в сучасному фольклористичному, етнологічному, антропологічному, культурологічному дискурсі про символ висвітлені у статті Інни Швед «Коди й архаїчна міфопоетична модель світу слов'ян» (№ 1, 2008).

Сучасний погляд на сутність фольклору передбачає вироблення нових теоретико-методологічних концепцій дослідження уснословесної культури. Одна з таких концепцій представлена у статті Олени Івановської «Фольклор як суб'єктно-образна система» (№ 1 (2), 2009), автор якої, визначаю-

чи усну словесність як універсальну суб'єктно-образну систему, доводить, що найбільш продуктивне дослідження національного фольклору можливе на основі аналізу таких його сутнісних категорій як суб'єктність (етнос, соціум, індивід), семіосфера, трансмісія традиційного смислу, наратив як функція фольклорного тексту.

Досить вагому частину журнального простору в межах усе тієї ж рубрики присвячено питанням фольклористичної жанрології. Так, до складної і досі, на жаль, не розв'язаної проблеми теоретичних засад жанрової атрибуції думи звертається *Микола Дмитренко*, пропонуючи, зокрема, нове її визначення та обґрунтовуючи основні позиції своєї дефініції («Українські народні думи: термін і дефініція», *Микола Дмитренко*, № 1, 2008). Критерії для розрізнення таких трьох основних жанрових типів українського okazіонально-обрядового фольклору як народна молитва, замовляння та примовка розглянуто в публікації *Ігоря Гунчика* «До визначення критеріїв жанрової типології українського okazіонально-обрядового фольклору» (№ 1 (5), 2010). Династичні перекази українців, пов'язані з постатями Кия, Щека та Хорива, стають об'єктом наукового аналізу в статті *Василя Сокола* «Династичні перекази українців» (№ 2—3 (3), 2009).

Разом з тим варто зауважити, що деякі статті, на нашу думку, розміщені в рубрику «Історія і теорія фольклористики» не зовсім обґрунтовано: за своїм змістом вони більше би відповідали тематиці розділу, присвяченого інтерпретації фольклорних творів. Загалом розподіл статей за тими чи іншими рубриками часто досить довільний. А, втім, перші кроки становлення нового друкованого видання завжди складні, та й самі вони можуть стати предметом окремої наукової дискусії.

Найбільше журнальної площі відведено під дослідження, присвячені інтерпретації фольклорного тексту. Такі студії зосереджені головню у двох рубриках — «Інтерпретація фольклорного тексту» та ще одній, тематика якої стосується міфології. Назва цієї останньої від номера до номера може змінюватися залежно від змістового наповнення — «Аспекти міфу та міфопоетика», «Аспекти міфу та народна міфологія» тощо. Тут принагідно дозволимо собі порадити редакційному колективу обрати якусь універсальну назву, формулювання якої дава-

ло б змогу об'єднувати той строкатий матеріал, який потрапляє до рук упорядників. Розуміємо, що добитися за таких умов структурної стрункості — справа не з легких. Однак коли однотипні статті одного автора потрапляють до двох різних рубрик, як це, скажімо, сталося із розвідками *Інни Швед* (статтю про «жіночі» персонажі словацької народної демонології розміщено в рубрику «Аспекти міфу та міфопоетика», тоді як «чоловічі» персонажі потрапили до «Аспектів міфу та народної міфології»), то це до певної міри руйнує концепційну виразність, послідовність видання.

Отож, повертаючись до статей, присвячених тлумаченню фольклорного тексту, зауважмо, що така інтерпретація не можлива без з'ясування світоглядної основи, на ґрунті якої постав уснословесний твір. Відтак систематизація та аналіз уявлень про те чи інше явище, які об'єктивізуються у звичаях, віруваннях та повір'ях, — першочергове завдання дослідника семантики фольклорного тексту. Отож розгляду світоглядних уявлень про смерть і померлих, завдяки якому в подальшому вдається змотивувати символіку різних за жанром фольклорних текстів, присвячена стаття *Володимира Галайчука* («З духовної культури Богородчанщини: звичаї, вірування та повір'я, пов'язані зі світоглядними уявленнями про смерть і померлих» (№ 3—4 (7), 2010).

Загалом більшість статей у межах рубрики «Інтерпретація фольклорного тексту» трактує семантику фольклорних образу, мотиву чи сюжету, а через них і значення певного обряду, обрядового комплексу тощо. Водночас тлумачення змістового наповнення і функційного навантаження образної, мотивної або сюжетної одиниці часто розгортається з урахуванням динамічних явищ у їхньому змісті чи формі.

Так, знаходимо у виданні з'ясування семантики образних констант слов'янського фольклору, серед яких й антропоморфні образи, а саме: образ Божої Матері («Образ Божої Матері у пасійних сюжетах української апокрифіки», *Ірина Кметь* (№ 2 (9), 2011); «жіночі» та «чоловічі» персонажі словацької демонології («Персонажі словацької народної демонології: «жіночі» антропоморфні істоти», *Інна Швед* (№ 3—4 (7), 2010); «Персонажі словацької народної демонології: «чоловічі» антропоморфні істоти», *Інна Швед* (№ 1 (8), 2011); і зооморф-

ні фольклорні образи — змії («*Міфопоетика фольклорного образу змія в баладі «Юрій і цмок»*, Галина Василькевич» (№ 1 (2), 2009); кінь («*Колірний код фольклорного образу коня та його символічне значення в українській народній творчості»*, Оксана Левчук (№ 1 (2), 2009); й образи природних стихій — вогню та води («*Горіла сосна...»*: модифікація символів вогню і води в народній пісні», Микола Ільницький (№ 1 (2), 2009).

Наступний крок у дослідницькому дискурсі — потрактування фольклорних образів, мотивів та сюжетів у контексті змісту та функцій відповідної обрядовості. У такому керунку здійснено дослідження семантики окремих календарно-обрядових звичаїв та супровідного фольклору («*Обжинковий вінок у системі обряду «Віхи» (До проблеми з'ясування первісної семантики обжинкового вінка)»*, Роман Тарнавський (№ 2 (9), 2011); «*Релікти обрядів переходу в фольклорі троїцько-русальського циклу»*, Олена Чебанюк (№ 1, 2008), а також «*Ігрові мотиви у жанрах календарно-обрядового фольклору»*, Поліна Гуменюк (№ 1 (8), 2011). Розшифрування слов'янського народнопоетичного мотиву затемнення астрального неба через звернення до широкого культурологічного контексту знаходимо у статті Петра Сосенка та Тетяни Шевчук «*Мітологічний мотив затемнення астрального неба»* (№ 2 (9), 2011).

Окремий інтерес становлять студії, у яких автори відстежують рух певного пісенного-віршового чи прозового сюжету від одного фольклорного жанру до іншого, від уснословесної стихії до авторського твору. Такий аналіз динаміки одного пісенного сюжету та його вживлення у різні жанрові утворення пропонує, зокрема, Микола Ільницький у статті «*Ой переві-зничку, перевези мене...» (два записи бойківської фольклорної балади)* (№ 1, 2008). Розгляду двох варіантів — власноруч записаного та зафіксованого Ольгою Франко — фольклорного віршованого оповідання «*Про пана Каньовського і сміливого ляшка»* присвячена стаття Олекси Ошуркевича (№ 1, 2008), у якій автор ілюструє, як фольклорний сюжет про голку стає основою авторської віршованої «казки», яка, зрештою, фольклоризується та повертається в традиційну уснословесну стихію.

Продовжує інтригувати українських дослідників фольклору поетика часопростору. Така наукова за-

цікавленість виливається у відповідні дослідження хронологічної картини в окремих жанрах усної словесності («*Часова парадигма українського окаріонально-обрядового фольклору»*, Ігор Гунчик (№ 2—3 (3), 2009; № 2 (6), 2010); «*Текстово-образні універсалії з часовою і просторовою семантикою у думовому дискурсі (лінгвостилістичні коментарі)»*, Тетяна Беценко (№ 2 (6), 2010).

Важливою складовою текстологічних студій є праці, у яких проаналізовані поетичні засоби на матеріалі тих жанрів, які були свого часу вилучені з поля зору наукових досліджень з ідеологічних мотивів. Так, сатирична поетика стрілецьких пісень стає предметом наукового розгляду в статті Євгена Луна «*Сатира на міжвоєнну Польщу у стрілецьких піснях»* (№ 2 (6), 2010).

Актуальним напрямком сучасних фольклористичних досліджень залишається локально-регіональне вивчення української уснословесної традиції, що віддзеркалено й на сторінках періодичного видання. Відтак фольклористи з'ясовують як регіональні особливості фольклорної традиції (в межах державного кордону і поза його межами), так і стан її збереження в умовах сьогодення. Окреслена проблематика, зокрема, об'єктивізується у студіях журналу на матеріалі весільної та поховальної обрядовості та супровідного фольклору («*Весільна обрядовість і супровідна пісенність українців північної Молдови»*, Надія Пастух (№ 2 (6), 2010); «*Пісні кубанського весілля»*, Олена Плескач (№ 2 (9), 2011); «*Українські похоронні голосіння: сучасне сприйняття і трансформація в побутуванні (на матеріалі експедиції 2008 року в Закарпаття)»*, Ірина Коваль-Фучило (№ 1 (8), 2011).

Цікавою і вкрай необхідною частиною видання є та, наповнення якої присвячене так званим «неканонічним» фольклорним явищам в українській культурі, як-от: новотворам ХХ ст., породженням міської культури, межовим жанрам — утворенням на межі усної та писемної словесності тощо. Так, проаналізований поетичний доробок представників української діаспори в Італії, у якому виразно проглядаються ознаки фольклоротворчості («*Поетичні новотвори українських трудових мігрантів в Італії як предмет фольклористичного дослідження»*, Олена Гінда (№ 2—3 (3), 2009). Це більш незвичне для традиційної жанрової системи

фольклору явище досліджує *Ірина Коваль-Фучило* у своїй статті «*Листи щастя*» *XXI століття* (№ 3—4 (7), 2010). Для цього неоднозначного культурного прояву на сторінках журналу навіть було сформульовано окрему рубрику — «*Пост-фольклор*». Однак саме лише подання такого новочасного породження, вже не кажучи про заглиблення в аналіз його природи, ставить перед видавцями питання, які потрібно осмислювати і на які, зрештою, потрібно давати відповіді. Скажімо, мова таких творів часто російська, тоді як середовище побутування — українське, що й зумовлює проблему найбільш відповідної репрезентації матеріалу на сторінках часопису. Цілоком погоджуємося із прагненням редакторського колективу полегшити сприйняття текстів, перекладаючи їх українською. Проте вважаємо, що паралельно обов'язково має бути представлений автентичний текст, поданий тією мовою, якою він побутує «на живо».

Іншим крилом студій над видами, жанрами та жанровими різновидами українського фольклору постає вивчення традиційних фольклорних жанрів, що й до сьогодні залишаються визначальними у загальній системі не лише українського фольклору, а й нової культури. Зокрема, до питання генези та динаміки розвитку козацьких пісень на Надсянні звертається *Євген Лунько*, розглядаючи два етапи проникнення цієї верстви пісенності на терени згаданого історико-етнографічного регіону (№ 1 (2), 2009).

Ми вже мали можливість пересвідчитися, що редакція журналу не обмежується поданням досліджень лише українського фольклору, — окремі статті звернені до обрядової та фольклорної культури інших слов'янських (і не лише!) народів. Окремий інтерес, зокрема, становлять запропоновані у часописі порівняльні фольклористичні розвідки — «*Гріх і кара в польській народній казці*», *Ірина Коваль-Фучило* (№ 1 (5), 2010); «*Перетворення тварин і рослин в українському та чукотському фольклорі*», *Олеся Церковняк-Городецька* (№ 1 (5), 2010). Ще одна цікава і майже не досліджена проблема стосується питання рецепції перекладених творів українського фольклору за кордоном. Так, у рубриці «*Переклад фольклорного твору*» на сприйнятті пісенно-думового фольклору в Канаді зосереджує свою увагу *Ірина Пилипчук* («*Рецепція українського через переклади Флоренс Рендел Лайвсей*» (№ 2 (9), 2011).

Досить велику площу журналу відведено для інтердисциплінарних досліджень, що висвітлюють певну проблематику через інструментарій двох наук — фольклористики та літературознавства; фольклористики та мовознавства; фольклористики та мистецтвознавства. Такі статті представлені відповідними рубриками — «*Література і фольклор*», «*Проблеми фольклоризму*», «*Міфопоетика художнього твору*», «*Франкіана*», «*Мова—міф—фольклор*», «*Міф і сакральне мистецтво*». При тім варто зазначити, що інтернауковий ракурс дослідження не постає домінуючим. Редакція слушно витримує здоровий баланс у проблематиці журналу, де на першому місці усе ж залишаються питання «чистої» фольклористики.

Принципово важливе місце у періодичному виданні посідає науковий передрук маловідомих студій з міфології та фольклору або таких праць, які через рідкісність видання чи його скромний тираж залишаються не доступні масовому читачеві (рубрика «*Публікації*»). Так, було здійснено переклад і передрук вступного слова *Вацлава* з *Олеська* до базового у фольклористиці початку XIX ст. збірника «*Pieśni polskie i ruskie ludu Galicyjskiego*» (переклад *Ксенії Бородин*; № 1 (5), 2010; № 3—4 (7), 2010). Також у журналі подано перекладену статтю *І. Созоновича* «*Тип амазонки в європейській літературній традиції і поляниця воявничка російських билин*» із передмовою *І. Денисюка* (№ 1, 2008). *Ярослава Мельник* запропонувала читачам збірку апокрифічних молитов з рукопису *Якова Казиницького*, яку віднайшла в особистому архіві *Івана Франка* і яка, за задумом письменника, мала увійти до шостого тому «*Апокрифів і легенд з українських рукописів*» (№ 1 (2), 2009).

Помітною складовою кожного номера є публікування різножанрового фольклорного матеріалу із багатьох етнографічних регіонів України (рубрика «*З поля фольклору й етнографії*» («*Із польових матеріалів*»)). На сторінках часопису читач може ознайомитися із різдвяно-новорічною обрядовою пісенністю Західної Волині, Західного й Середнього Полісся, гаївковим репертуаром Малевого Полісся, купальськими піснями Східної Волині, локальним явищем — піснями-походами зі Скулина, що на Західному Поліссі, коломийками Бойківщини, піснями-парованками у фольклорній традиції українців пів-

нічної Молдови. Розмаїто представлений і віршово-прозовий фольклор українців, зокрема подані записи демонологічної прози із Бойківщини (Старосамбірщина, Сколівщина, Турківщина), фіксації топонімічних легенд та переказів з Поділля, зразки легенд, переказів, фольклорних молитов та примовок із Західного Полісся, тексти казок з Гуцульщини, записи прислів'їв та приказок з Берестейщини, різні прозові жанри з теренів Нижньоподніпров'я, Підляшшя тощо. Окрім того, у рубриці «*З поля фольклору й етнографії*» можемо ознайомитися із японським прозовим фольклором у перекладі Ірини Батюк, поданим у поєднанні із дуже цікавими коментарями перекладача. Важливо, що кожна «польова» презентація розпочинається вступною частиною, у якій упорядник фольклорного матеріалу подає коротку довідку про регіон, у якому було здійснено запис, про обрядовий контекст, у якому «живе» той чи інший уснословесний текст, про своєрідність функціонування певного фольклорного явища та ще багато цікавої супровідної інформації, у контексті якої фольклорний матеріал постає як інтригуюче задекларована наукова проблема.

Окремо запропоновано в «Міфології і фольклорі» рецензії наукових праць. Принагідно зауважмо, що традиція рецензування в українській фольклористичній науці вкрай занедбана, відтак радо вітаємо те, що журнал щоразу оперативніше реагує критичним словом на видавничі новинки. Запропоновані в часописі відгуки охоплюють, як правило, книги, які вийшли друком в Україні, найчастіше — в межах трьох основних центрів етнологічної та фольклористичної думки Західної України (Львівський національний університет імені Івана Франка — кафедра фольклористики, кафедра етнології; Інститут народознавства НАН України — відділ фольклористи-

ки, відділ сучасної етнології, Інститут антропології НАН України в Луцьку). На жаль, рідше трапляються відгуки на фольклористичні чи етнологічні дослідження, видані далеко від Львова чи поза межами України взагалі (Литва, Білорусь, Польща, Словаччина). Тому хотілося би побажати, щоб редакція заохочувала авторів розширювати географію рецензованої продукції, можливо навіть зверталась до науковців із проханням охарактеризувати ту чи іншу працю із визначеного списку маловідомих у львівському і навколелвівському науковому оточенні видань. А самі рецензії (тут уже побажання не скільки до журнального формату, а передусім до самих авторів) мали б, на нашу думку, тяжіти не просто до товариського обміну схвальних оцінок, а до здорової принципової критики, яка б зніщувала дискусію та й загалом рухала наукову думку вперед.

Завершується журнальний вміст оглядом «свіжих» наукових видань — журналів, збірників, авторефератів, нових книг тощо.

Отже, новий фольклористичний часопис і розмаїтістю тематичного діапазону, і фаховістю пропонованого матеріалу, і чутливістю до усього назрілого та помітного в сучасній фольклористиці, зрештою, і гарним художнім оформленням та хорошою поліграфією здатен зацікавити не лише фахівців-фольклористів, а й усіх небайдужих до фольклору, міфології та загалом праїсторії, духовної спадщини нашого народу.

Важливо, що усі номери часопису мають електронні версії, із вмістом яких можна ознайомитися через Інтернет. Саме це й робить журнал, за задумом його упорядників, «мобільним часописом». Надруковані матеріали періодичного видання, а також майбутні номери, знайдемо на офіційній веб-сторінці журналу <http://www.mifjournal.org.ua/>, до якої і запрошуємо усіх зацікавлених.